

Az antiszemita magának árt

Az Amerika Hangja interjúja Csoóri Sándorral

Az Amerika Hangja Rádió magyar nyelvű adása interjút sugárzott Csoóri Sándorral. A nyilatkozatot — rövidítve — ismertette washingtoni tudósítónk. A közlés nyomán vita támadt. Annak tisztázására, mi hangzott el az adásban, a Népszabadság Bán Tamáshoz, az interjú készítőjéhez fordult a teljes szövegért. Az alábbiakban jelezzük, miről kérdezte az író Bán Tamás. A válaszokat — az élőbeszéd miatt szükséges stilizálástól eltekintve — pontosan ismertettjük.

A Soros Györggyel kapcsolatos kérdésekről:

Nem tudom, hogy egy ilyen nagyon nagy horderejű kérdésben egy gyors interjú mit tud megoldani. En az hiszem, hogy ezt egy beszélgetés nem tudja megoldani; az lenne a legjobb, ha Soros úrral együtt készíthetnénk egy interjút. En pontosan elmondtam azt, amit ő mondott. Nem vádként, hanem akkor, amikor már ezt az egész Soros-ügyet elkezdte tárgyalni a közvélemény Magyarországon is. Nekem az volt a véleményem, hogy Soros úr óriási áldozatot hozott. Mondtam is, hogy milyen nagy áldozat Soros úr gesztusa, amikor Magyarországon kívül Lengyelországban, Romániában, Bulgáriában, a Szovjetunióban is megjelent. Talán az bántotta Soros urat, hogy én nagy ártatlanul azt mondtam, hogy ez nagyobb stratégiai elképzelés lehet, mert azt gondolom, nem lehet véletlen, hogy ennyi országban egy ember a saját pénzéből így tud vállalkozni.

Soros úr azt mondja, hogy én félreértettem. En azt hiszem, hogy nem értettem félre... Amit ő mondott, nem volt olyan tragikus, csak akkor változott azzá, amikor már kialakult a vita az országban. Akkor támadhatott más visszhangja. Pontosan emlékszem, ott ültem mellette, és azt mondja nekem Soros úr, hogy téged nem tudlak

beválasztani a kuratóriumba, mert ti a kisebbségi ügy miatt előbb meg fogjátok bukítani Kádárt és Aczél. Mondtam, bárcsak tudnánk! Azt mondja, ezt nem jól látjátok, mert ezzel a kisebbségi ügygel azért várjátok egy kicsit. En azt mondja nekem, hogy tudod, édesanyám is itt lakik Budapesten, és azt mondja nekem egyik nap, hogy Gyuri fiam, ha a magyarok Erdélyt emlegetik, akkor másnap elvisszák a zsidókat. Mondtam neki, hogy én megértem édesanyádat, százszázalékosan megértem a félelmét, de téged már nem értelek meg, hogy ilyesmit mondasz erről a helyzetről. Mert az a '44-es Magyarországra érvényes volt, de az erdélyi magyarsággal kapcsolatban már nem. Valójában ennyi volt a beszélgetés. En nem is lettem a kuratórium tagja, és tökéletesen értettem ezt.

Mindez akkor erősödött fel, amikor kirobbant a politikai és bizonyos értelemben a pártok közötti vita. Életem harminc évén át azzal az ellenzéki baráti körrel voltam együtt, ahol ez nem volt kérdéses. Az első különösebb figyelmet vonzó gongyűtés, amit Amerikában éreztem, tökéletesen meglepett. A lakitelki találkozó idején. En ezt előkészíttem negyedmagammal, de nem voltam ott, mert itt voltam New Yorkban, egy konferencián. Ha jól emlékszem,

szeptember 27-én volt a lakitelki találkozó, s másnap épp Püskiéi lakásán odadugnak az orrom elé egy cikket. Kamm úr írta, nem tudom, ki ő pontosan, csak a névre emlékszem, és azt írta a lakitelki találkozóról, hogy nacionalista, antiszemita találkozó volt. En annyira kétségbeestem, hogy azonnal telefonáltam haza Für Lajosnak és Bíró Zoltánnak, hogy mit csináltak? Megörültetek, valami kisiklott, vagy nem tudom mi történt. Mind a ketten azt mondták, hogy nem értik, miért vagyok ilyen felháborodott. Mondom, mert azt írja a New York Times, amit az előbb mondtam. Azt mondják, szó se róla, ilyen nem volt. Kérdezem, ott volt Konrád Gyuri? Természetesen ott volt, felszólt, nagyon szépen beszélt. Volt természetesen az előkészítésben valami homokszem is, mert Pozsgay — ő volt az egyik előadó — kormánytisztviselő volt, és minden ellenzékit nem tudtak meghívni.

En ennek az előzményét tudom: meg akartuk tartani a második monori találkozót ugyanúgy együtt, mint ahogyan az elsőt megtartottuk. De hát a Társadalmi szerződés kiadásával ennek a lehetősége megszűnt. Mert három hónapon át tárgyaltunk Kis Jánosékkal arról, hogy ugyanúgy megtartjuk a második monori találkozót, de ők nem köztölték velünk, hogy kiadnak egy ilyen szöveget. En ebből az a félreértés támadt, hogy ha ők kiadják, akkor egész biztos, hogy csak erről a társadalmi szerződésről lesz szó, és nem arról, amit közösen készítettünk. Tehát akkor ők is külön csinálják, mi is, ha már így alakult a sors. Amikor a politikai életben megjelenik az a pártosodás, amelyik olyan szélsőséget teremt, mint amit teremtett Magyarországon is,

ott minden fölhangosodik, mindennek más értelme lesz. Ami különben nagyon természetes, s ha feszültség van, az is természetes lehet. Egy író egyébként azzal gazdagíthatná a valóságot, ha igazi feszültségeket tudna ábrázolni, mert azzal a valóság mélyebb rétegeit mutatná meg.

En azt gondolom, most is azt gondolom, hogy ha ez a politikai hatalmi harc nem így alakul, akkor ez a kérdés egyáltalán nem válik ennyire izgatottá, hevénnyé, gyulladássá. En fél év múlva szerintem ez el fog csitulni. En talán az a nagy baj, hogy ezt '45 után az egész ország nem tudta feldolgozni, mint Németországban vagy másutt — egyik fél sem.

Az antiszemitizmusról: ... Nekem az a véleményem, hogy Magyarországon semmivel sincs nagyobb antiszemitizmus, mint Amerikában, és semmivel sincs kisebb filoszemitizmus, mint Amerikában. Mind a kettő van. Nem azt mondom, hogy ezt természetesnek tartom, de miután a társadalom bizonyos dolgokat nem tudott feldolgozni, mert nem volt elég szabad ahhoz, hogy ezeket feldolgozza, a félreértések világába belekerülnek ezek, és tudod, hogyan torzítja el ez a pszichológia egy pillanatot alatt a legkisebb dolgot is.

Azt akartam az imént mondani, hogy ha 1948 körül, amikor Bibó megírta A zsidókérdés Magyarországon című könyvét, hogyha azt Rákosiék megengedik, hogy százezer példányban jelenjen meg, akkor az egész ország, magyarok, zsidók, mindenki, igazán szembe tud nézni ezzel a huszadik századi szörnyűséggel, és akkor egymás szemébe tudnak nézni. De mind a kettő eltakarta. En amikor megváltozott a társadalom belső élete, tehát felszabadultak olyan indulatok, amelyek a mélyben éltek, akkor ezek is előjöttek. ... Volt olyan időszak, amikor nagyon-nagyon mélyen elszomorodtam. Mert ha valaki elolvassa az én írásomat, ami megjelent a Hitelben, abban nem volt gyűlölködés, hanem néhány probléma volt. En csak a szabadelvű zsidóság politikai célkitűzéseiről mondtam néhány dolgot, amivel azt lehetett volna kezdeni, hogy egy másik tanulmányban azt mondják, Csoórinak nincs igaza, rosszul látja. En a barátaim — az volt a szörnyű — azt mondhatták volna, hogy te nem egészen jól látod ezt a dolgot, vitassuk meg. Ezt is lehetett volna, harminc évén át ismertek, tudták azt, hogy mit

gondolok, mit csinállok, hogyan vagyunk együtt, s a többi, s a többi. Akkor, amikor Spiró György megírta a Jönnek című versét, akkor én egy szót nem szóltam, mondtam, hogy ezek előbb-utóbb előjönnek, de nagyon jó, mert megtisztul a szellem, meg a lélek, ebből ne csináljunk mi akkora ügyet. En nem is csináltunk akkora ügyet. Ebből sem kellett volna. Mondom, hogy ha a politika nem tüzesíti át a légkört, és nem ekörül csapnak össze az érdekek, akkor nem ez lett volna ebből. Te, ezt őszintén mondom.

Nagyon egyszerűen összefoglalva: ha valaki ma tudatosan antiszemita Magyarországon, az sokkal inkább magának árt. Ha valakinek ebből baja lett, az mondja, álljon elő. Sajnos, tudod, amikor torz a légkör, olyan dolgok is megtörténnek, mint a Hanák Katalin-ügy vagy a hordóúgy, amelyek ugyanúgy felnagyították ezt az egész dolgot, és félrevitték. Ezek nem voltak igazak. Itt van valami, amit az újságírás kinagyított. En azt mondtam, hogy meg sem írtam volna a cikket, ha azok közül a barátaim közül akik magukat zsidóknak és magyaroknak gondolják, feláll egy ember, és azt mondja, hogy az a sok rágalom, amellyel három évén át kívülről állandóan azzal vádolták Magyarországot, hogy nacionalista és antisze-

mita, ha azt mondja valaki, hogy emberek, egy picit álljunk le. En az ország lehetett volna nacionalista az oroszokkal szemben. Sajnos '56 után egyáltalán nem mutatta meg ezt a „nacionalizmusát”. A litvánoknál természetesnek tartottuk, hogy a nacionalizmusuk orszellenes. A magyaroknál ugyanúgy természetes volt '56-ban, hogy orszellenes volt. En a termékeny „nacionalizmus” a birodalom ellenében fontos volt.

Egy belső nacionalizmus persze mindenütt van. Sajnos Magyarországon is. De ezt a szellemi életnek kellett volna kitisztítania. Mert gondold meg, hogy negyven évén át egyikről sem lehetett beszélni. Sem arról, hogy mit jelent a nemzet... Ha valaki erről kezdett beszélni, akár Rákosiék alatt, akár Kádárék alatt, már veszélyes dolgokat érintett. Ha a pártosodás idején jelentkezett volna egy nacionalista párt, és annak hívei lettek volna, akkor azt mondom, hogy igen, Magyarországon él a nacionalizmus. De egyetlenegy kimondottan nacionalista párt sem jelentkezett. Mindenkiben van ilyen vagy olyan vonás természetesen, de hogyha a párttá alakulna nem ilyen koráért és nem elsielt, mint ahogyan Magyarországon volt, akkor ezeket a kérdéseket nem dobja fel semmiféle mély indulat.

Az író a nyilatkozatáról

Tisztelt Szerkesztőség!

Rossz kedvvel egyezem bele, hogy ennek a többszörösen megcsócsált telefoninterjúmnak a szövegét lapjuk közölje. Nem a tartalma miatt aggályoskodom, hanem a stílusa miatt. Ha stílusvétség, mondjuk, kanállal enni a halat vendégségben vagy lakodalomban, egy rögtönzött rádióbeszélgetés szövegét nyomtatásban közölni is az lehet!

Egészen más írni, mint beszélteni.

Ha a Washingtonból Miami-ba telefonáló Bán Tamás csak sejtí, hogy előkészítetlen beszélgetésünk kételtű lesz, mint a béka, bizonyára fölajánl nekem húsz percet, hogy a szárazföldi lélegzés után a víz alattira is fölkészülhessek.

Annak, hogy — szokásom és ízlésem ellenére — mégis hozzájárulok a kipécézett rész közléséhez, két oka van. Az egyik, hogy csak úgy mellékesen szeretném megüzenni Eörsi István barátomnak: a bumeráng klasszikus találmány, és a posztmodern korban is a régi módon működik.

A másik ok pedig annak tisztázása, hol mondta, mondhatta Soros György édesanyja, amit mondott: itt, Budapesten-e vagy New Yorkban. Hat év után visszagondolva akkori beszélgetésünkre, talán azért értettem félre valamit, mert félreérthető volt. Soros

Györgynek volt egy olyan mondata, hogy beszélt az édesanyjával, aki ezt és ezt mondta. S említette még a XIII. kerületet is. A két adatból, az édesanyjával való beszélgetés jelemlítéséből s a XIII. kerület emlegetéséből szűrhettem le botorul azt, hogy a tragikus emlékekkel élő édesanyja itt mondta, amit mondott.

Ezért a tájékoztatásból eredő félreértésért jó lélekkel kérek bocsánatot Soros Györgytől, de egyúttal azt is szeretném megerősíteni benne, hogy a kettőnk közt lezajlott beszélgetés lényegét, vagyis a szavahihetőségemet, ez a szándékaltalan műhiba nem hamisította meg. Kitalálhattam volna-e a Kádár és az Aczélra vonatkozó mondatokat és az édesanyja szavait, ha nem hallom őket Soros Györgytől? Ez a beszélgetésünk a Margit kerti szituációhoz tartozott. Sose emlegetem, ha egy rám kényszerített vitában — egy svédországi levél nyomán — nem bolygatják föl ezt is bennem.

Zárókérdés annyi megjegyzés kívánkozik csak ide, hogy nekünk nem ezeket a szimbolikus kis botrányokat kellene agyzsibbadásig emlegetnünk, hanem végiglemezni azt, hogy mi történt velünk az utolsó három évben és miért úgy történhetett, ahogyan történt.

Csoóri Sándor

